

Ligeti Dávid Ádám

A Stubenringtől Limanowáig

Arthur Arz von Straussenburg altábornagy a keleti fronton (1914. szeptember – 1914. december)

1914. szeptember 1-én az Osztrák–Magyar Monarchia 4. hadseregének parancsnokánál – Moritz Aussenberg gyalogsági tábornoknál – egy frissen a frontra érkezett altábornagy jelentkezett annak galíciai főhadiszállásán. Órákkal korábban ért véget az augusztus 26. óta tartó, komaróvi csata, amely során a Monarchia csapatai legyőzték az orosz erőket, de döntő győzelmet nem sikerült elérniük, és jelentős veszteségeket szenvedtek. A frontra érkező altábornagy Arthur Arz von Straussenburg volt,¹ aki a Hadügyminisztérium csoportfőnöki (főosztályvezetői) székét hátrahagyva jelentkezett a hadszíntéri szolgálatra. Az erdélyi szász származású tábornok számára lényegében ekkor kezdődött meg a Nagy Háború.

Jelen dolgozatban felvázoljuk Arz keleti fronti harcainak történetét egészen 1914 decemberéig, valamint a tábornok emlékiratainak² segítségével bemutatjuk, hogy a későbbi vezérezredes miként látta a háború ekkori sorsfordító eseményeit.

A szarajevói merénylet idején Arz már 38 éves katonai pályát tudhatott maga mögött, de sok más Monarchia-béli generálishoz és főtiszthez hasonlóan ő sem rendelkezett harctéri tapasztalatokkal. 1914 júliusában azonban – mint a mozgósításért felelős csoportfőnök – hamarosan lázas számítások és kombinálások közepette találta magát, amelyek problémája az ún. hadműveleti lépcsők kialakításában rejtett.³ Július 28-án a Monarchia deklarálta a hadiállapotot Szerbia ellen, ezután 2 és ½ hadsereg indult el a balkáni ország felé, hogy megtorolja a szarajevói gyilkosságot. A lokális összecsapásként kiobbant háború néhány napon belül egy világméretű konfliktussá eszkalálódott, így a küzdelem a Monarchia számára is új dimenziót nyert.

Miközben a dualista állam csapatainak frontra szállítását a bécsi Stubenringen található minisztériumból Arz irányította, az operatív teendőket az osztrák–magyar

¹ A tábornok részletes életrajzához lásd: BALLA Tibor: *A Nagy Háború osztrák-magyar tábornokai. Tábornokok, vezérezredesek, gyalogsági, lovassági tábornokok, tábornagyságok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010. 60-63. LIGETI Dávid Ádám: *Történelmi és politikai gondolatok Arz vezérezredes szellemi hagyatékában*. IN: *Eszméik, forradalmak, háborúk*. Vadász Sándor 80 éves. ELTE, Budapest, 2010. 361-372. LIGETI Dávid Ádám: *A Monarchia béketörekvései 1917-18-ban Arz tábornok emlékiratainak tükrében*. IN: *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. 393-406. ELTE, Budapest, 2010.

² Arthur ARZ von Straussenburg: *Zur Geschichte des Grossen Krieges. Aufzeichnungen von Generaloberst Arz*. Rikola Verlag, Wien-Leipzig-München, 1924. ARZ (1924). Arthur ARZ von Straussenburg: *Kampf und Sturz der Kaiserreiche*. Günther Verlag, Wien-Leipzig, 1935. ARZ (1935).

³ A Monarchia hadműveleti terveiben a felvonulás helyszíne alapján kaptak betűjelzést az egyes lépcsők, e szerint B (Balkán), R (Russland, Oroszország), I (Itália), végül Ru (Rumänien) esetként pedig Románia. Franz CONRAD von Hötzendorf = *Aus meiner Dienstzeit (1906-1918)*. Band I. Rikola Verlag, Wien-Berlin-Leipzig-München, 1921. 364.

főparancsnokság (AOK) részéről Johann Straub von Burgauhof vezérkari ezredes, és Emil Ratzenhofer vezérkari őrnagy látta el; utóbbi felelt az R-lépcső lebonyolításáért.⁴ Straub ezredes vezette a Kriegsministerium 5/EB osztályát, amely Arz felügyelete alatt a vasúti szállításokért felelt. A Monarchia a gondos előkészületek ellenére is improvizációra kényszerült a háború kezdetén, mert előzetesen nem volt terv arra a később ténylegesen bekövetkezett esetre, ha Oroszország később lép háborúba, mint Szerbia, és a B-lépcső során eddigre megindul a balkáni felvonulás.⁵ Bár Ausztria–Magyarország vasúthálózata és szállítási kapacitása arányai-ban nem maradt el riválisától, Oroszország jelentős infrastrukturális fejlődése miatt súlyos hátrányba került a mobilizáció kezdetén. Míg a dunai birodalom napi 153 szerelvényt tudott a galíciai térségbe irányítani, addig a cári hadsereg rendelkezésére napi 230 vonat állt, így már az előzetes- és a hírszerzés által megerősített vezérkari számítások is úgy vélték, hogy a háború kitörése utáni 30. napon 60 orosz divízióval kell szembe nézni.⁶ Mindezen nehézségek mellett az AOK vezetése attól a gondolattól is rettegett, hogy a lovasság terén fölényben lévő cári birodalom esetleg lerohanja a gyülekező és összpontosítási körzeteket,⁷ ezért a szerelvényeket csak mélyen a határ mögött, 1-2 napi járóföldre merték elszállítani, a katonák így igen kemény meneteléssel kezdték a háborút. Bár a közvetlen koordinációért nem ő felelt, és a háború után is kényesen került a témát, Arzot is felelősség terheli a mozgósítási káosz létrejöttében.

Miközben augusztusban Arz a minisztériumi dolgozósobából segítette a Habsburg Birodalom haderejének munkáját, a német hadsereg teljes erőfeszítéssel próbálta egykori vezérkarfőnöke, Alfred von Schlieffen tervét végrehajtani. A terv Ausztria–Magyarországot érintő részét a német tábornagy *bon mot*-ja foglalta össze a legtömörebben: amely szerint a dualista állam sorsa nem a Bugnál, hanem a Szajánánál dől el.⁸ E szemléletnek megfelelően a német hadsereg augusztus 3-án haderejének 87,5%-át a nyugati hadszíntéren bevetve kezdte meg offenzíváját.⁹

Az erők effajta kockázatos diszlokációja gyors nyugati sikert hozott a német hadsereg számára, amely egy hónapon belül megszállta Belgium több mint 90%-át, valamint Észak-Franciaország jelentékeny részét. Az Olvasó által jól ismert körülmények és események miatt azonban a döntő győzelem kivívása nem sikerült, és a marne-i csatában az antant megállította az előrenyomulást.

⁴ KOCSIS András: *A k. u. k. hadsereg az első világháborúban. (Tények, vélemények)*. Budapest, 2001. (PhD disszertáció, kéziratban), 60.

⁵ A problematikáról részletesebben lásd: KÉRI Kálmán: *Az Osztrák-Magyar Monarchia vasúthálózata 1914-ben és felhasználása az első világháborúban*. Hadtörténelmi Közlemények, 1985. 2. szám. 225–294.

⁶ KOCSIS: 61.

⁷ Edmund GLAISE von Horstenau-Rudolf KISZLING (szerk.): *Österreich-Ungarns letzter Krieg*. Band I-X. Wien, 1930-1938. I. 155. (ÖUIK).

⁸ ARZ (1935): 29.

⁹ Lawrence SONDHAUS: *Franz Conrad von Hötzendorf. Architekt der Apokalypse*. Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Wien-Graz, 2003. 161. Ezzel szemben a Monarchia szeptember elején erőinek 79%-át a keleti fronton összpontosította. Oskar REGELE (1955): *Feldmarschall Conrad. Auftrag und Erfüllung 1906-1918*. Verlag Herold, Wien, 1955. 464. REGELE (1955).

Utólagos ismeretei birtokában Arz az egész Schlieffen-terv racionalitását kétségbe vonta: „*Mi lett volna, ha a marne-i csoda nem következik be? Nem lett volna-e kecsgetetőbb a kísértés, hogy a győztes sereggel Párizs és Calais felé vonuljunk, mint éppen ekkor, a győzelmes előrenyomulás közben megosztani az erőket, és az átcsoportosítás végett meggyengíteni a támadás lendületét? Megítélésem szerint ebből következik, hogy az Ausztria–Magyarországra a háború elején osztott feladat szinte megoldhatatlan, vagy csak önfeláldozás mellett végrehajtható volt. A tények ezt igazolják.*”¹⁰ A tábornok tehát úgy vélte, hogy a francia hadjárat befejezéséhez még Párizs eleste esetén is további hetekre lett volna szükség, így a Monarchia hadereje számára kitűzött feladat – miszerint kb. 40 napig kell egyedül kitartania, míg a német segítség megérkezik – eleve irreális volt. Arz egyébként nem a marne-i vereségben látta a háború végső elvesztésének okát; az 1914. évi szeptemberi kudarcot pusztán „*egy elszalasztott lehetőségnek*” vélte, amit „*háború négy éven keresztül sikeres vívása igazol, és az a tény, hogy csak Amerika beavatkozása hozott fordulatot.*”¹¹

Amikor augusztus 6-án megérkezett a cári udvarba az osztrák–magyar hadüzenet a szerbiai fronton már jelentős összecsapások zajlottak. A dualista állam csapatai hamarosan megalázó vereségeket szenvedtek a jól felfegyverzett, és a két Balkán-háború friss tapasztalatával bíró, harcedzett szerb hadseregtől. A balkáni ország gyors megszállásának esélye elszállt, ráadásul augusztus végén vad csaták kezdődtek a galíciai hadszíntéren. Miután a tábornoki kar is érzékeny veszteségeket szenvedett, valamint számos parancsnok alkalmatlan vezetőnek bizonyult, az AOK elfogadta Arz kérelmét, és erre a hadszíntérre vezényelte az irodai munkát abbahagyó altábornagyot.

Határcsaták Galíciában

Arz egy rendkívül kritikus időszakban érkezett a frontra. Az első véres határcsaták során, Kraśniknál az 1., míg Komarównál a 4. hadsereg legyőzte a felvonuló orosz haderőt. A komarówi ütközet során Auffenberg az ellenség területére behatolva meghátrálásra kényszerítette az orosz 5. hadsereget. Az osztrák tábornok rendelkezésére 194 gyalogos zászlóalj, 102 lovasszáhad és 610 löveg állt, míg az orosz erők 152 gyalogzászlóaljat, 150 lovasszáhadot és 600 ágyút tudtak bevetni.¹² A kiegyenlített erőviszonyoknak megfelelően a győzelem rendkívüli véráldozatokat

¹⁰ ARZ (1935): 35. „*Was wäre aber geschehen, wenn das »Wunder an der Marne« nicht eingetreten wäre? Wäre da die Verlockung, mit der siegreichen Armee auf Paris, auf Calais zu gehen, nicht verheißungsvoller gewesen, als gerade dann, im siegreichen Vordringen, die Kräfte zu teilen, die Angriffswucht durch Kräfteabschub zu schwächen? Aus meinen Erwägungen geht wohl hervor, daß die Österreich–Ungarn bei Beginn des Krieges zugefallene Aufgabe schier unlösbar oder durch nur unter Selbstopferung durchführbar war. Die Tatsache bestätigt dies.*”

¹¹ ARZ (1935): 42–43. „*Die Meinung aber, daß der unglückliche Ausgang der Schlacht an der Marne, der verlorene Krieg war, muß als falsch bezeichnet werden; es war nur eine verlorene Chance; dies hat die erfolgreiche Weiterführung der völkermordenden Kriege durch 4 Jahre erwiesen, und die Tatsache, daß erst das Eingreifen Amerikas die Wendung gebracht hat.*”

¹² ÖUIK I. 184.

igényelt. A legkritikusabb szituáció a 4. hadsereg jobbszárnyán küzdő és – az 1912–13 között Arz parancsnoksága alatt álló – 15. gyaloghadosztálynál alakult ki, amelynek véres vesztesége megközelítette az 50%-ot! A miskolci hadosztály végzetét az 1914. augusztus 28-i Pukarzów közelében vívott ütközet okozta. Auffenberg elsőként a 15. hadosztály irányításával bízta meg Arzot, mert a divízió ebben a csatában mind parancsnokát, mind vezérkari főnökét elvesztette.

A k. u. k. 15. gyaloghadosztály tragédiája a Monarchia csapatainak ekkori sorának esszenciáját nyújtotta. A divízió augusztus 27-én menetből lendült támadásba az orosz erők ellen, de a kezdeti sikerek után a csapatok szétszóródtak, majd megrendítő veszteségek után rendezetlenül vonultak vissza. A katasztrófa okai összetettek voltak. Mire a csata megkezdődött a katonák már nyolcadik napja erőltetett menetben haladtak előre,¹³ miközben az állandó orosz lovassági rajtaütések következtében rendes éjszakai pihenésre sem nyílt mód. A helyzetet tovább rontotta az augusztus végi tomboló kánikula, valamint a logisztikai fejtelenségből származó ellátási káosz: a pukarzóvi csata előtti nap így mindössze egy húskonzervet tudtak elfogyasztani az emberek.¹⁴ Végül a katasztrófa közvetlen oka a tűzéség helytelen felvonultatása volt, mert a lövegeket a mocsaras terepen nem lehetett megfelelően felállítani. Az orosz tűzéség egyértelmű fölénye miatt a csapatokat megtizedelték az ellenség ágyúi, majd egy véres éjszakai-hajnali csatát követően, amelyet többszöri szuronyroham és elkeseredett kézitusa jellemzett, a divízió szétszóródott. A harcban az ellenség megszerezte a 65. gyalogezred zászlaját is,¹⁵ azonban ezen szégyen eltörpült a csata egyéb hatásaihoz képest. Sokkoló volt a tűzéség vesztesége is, a 17. tábori ágyús ezred például 23 löveget, valamint ember és lóállományának 80%-át veszítette el,¹⁶ így gyakorlatilag megsemmisült.¹⁷ Sok löveg egyszerűen elsüllyedt a mocsárban, így sem az orosz, sem az osztrák–magyar fél nem tudta ezeket felhasználni.¹⁸ Az ütközet következményeit felmérve és a veszteségektől sokkolva a szétroncsolt divízió parancsnoka (báró Friedrich Wodniansky von Wildenfeld altábornagy), és vezérkari főnöke (gróf Alexander Christalnigg őrnagy) a csatamezőn önkézzel vetett véget életének;¹⁹ pedig haláluk előtt néhány órával – az eredményes 27-i előretörés után, még „*Éljen a győzelem!*” nyargalással haladtak el a hadosztály tűzérei előtt.²⁰ A hadosztály vereségének és

¹³ Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltára. Tanulmányok 1097. 3. (Noel Ödön: *Tűzéség harca a 15. ho-nál.*) (HIM HL)

¹⁴ HIM HL Tanulmányok 998. (Albrecht Károly: *A 15. hadosztály harcai.*) 5.

¹⁵ Uo. 9.

¹⁶ HIM HL Tanulmányok 1097. 7.

¹⁷ Az ezred egyetlen ütege menekült meg az eredeti ötből, emellett a hadosztály másik tűzeregsége a 6. tábori tartalék ezred első osztályának két ütege maradt meg a csata után. HIM HL Tanulmányok 998. 11.

¹⁸ AUFFENBERG: 177.

¹⁹ ÖUIK I. 200. „*Der Divisionär FML Freiherr von Wodniansky, gab sich aus Verzweiflung selbst den Tod.*” Arz egyébként emlékiratában elhallgatta ezt az epizódot, pusztán arról szólt, hogy a rengeteg áldozat között volt a tábornok és a főtiszt. ARZ (1924): 23. „*Unter den Opfern befand sich auch Feldmarschalleutnant Freiherr von Wodniansky und sein Generalstabschef Major Graf Christalnigg.*”

²⁰ HIM HL Tanulmányok 1097. 3.

veszteségének okai tipikusan megmutatták azokat a hiányosságokat, amelyek a Monarchia teljes haderejét jellemezték: e tényezők közül kiemelendő „a tűzéség és a gyalogság közötti szoros együttműködés hiánya”, és a békeidőben megtartott „hadgyakorlatok során túlhajtott támadószellem ápolása”.²¹

E kétségbeejtő helyzetben és körülmények között vette át a divízió irányítását Arz szeptember 2-án, miután megérkezett az egységhez. A frontra nemrégiben megérkezett altábornagy emlékiratában kiemelte, hogy a súlyos veszteségek ellenére a k. u. k. haderő képzettségét bizonyította, hogy a parancsnokságot időlegesen átvevő Schenk altábornagy, aki a 4. hadsereg hadtápfőnöke volt, Sekulich őrnaggyal sikeresen gyűjtötte össze a csaknem felmorzsolts hadosztály maradványait, majd pedig Bardolff ezredes lovasrohammal vetette vissza az ellenséget, azaz mindnyájan sikeresen látták el a helyettesítési feladatokat.²² Bardolff egyébként már augusztus 27-én is kitüntette magát, amikor megakadályozta, hogy a rendet nehezen fenntartani képes csapatok egymásra nyissanak tüzet az előrenyomulás során.²³

A komaróvi ütközet hevesességét azonban nem csak a pukarzóvi csata bizonyította, mivel a 4. hadsereg összes alakulata jelentős veszteséget szenvedett. A VI. hadtest kötelékében harcoló 85. gyalogezred például augusztus 26-án egyetlen akció során szintén 50%-os veszteséget könyvelhetett el, miközben ismétlődő, heves rohamok során több száz foglyot ejtett, és 4 géppuskát zsákmányolt.²⁴ Bár a 4. hadsereg jelentős győzelmet aratott Komarównál, a galíciai k. u. k. front jobbszárnyán jóval rosszabban alakult a helyzet. Az orosz presszió nyomására mind a 2., mind a 3. hadsereg visszavonulásba kezdett, és a Lemberg²⁵ is elesett. Ennek következményeként a másik két Galíciában küzdő hadsereg is kénytelen volt hátrálni. Így az Arz vezetése alatt álló, megtépzott 15. hadosztály elhagyta Komaróv vidékét, ahol a visszavonuló divízió katonái mindenütt a halál és pusztulás apokaliptikus képével szembesülhettek. Az újdonsült hadosztályparancsnok így emlékezett vissza ezekre az órákra: „*Teljes fogatolt lövegek feküdtek felborulva a sárban, amelyek közé óriásira felpuffadt lőttemek szorultak, és merev lólábak nyúltak ki a nádassból. A legénység fölött már bezárult a mocsár, és látni lehetett, ahogy a halott kezek a fagyókereket görcsösen markolták, amelyek után menedéket keresve kapaszkodtak. A mezőkön is számos elesett feküdt, nekik nem sikerült, hogy elérjék az oltalmat nyújtó erdőszegélyt; a sebesültek azonban el tudtak kúszni az erdőig, hogy ott haljanak meg.*”²⁶

²¹ HIM HL Tanulmányok 998. 13.

²² ARZ (1924): 23.

²³ HIM HL Tanulmányok 1097. 4. A később az altábornagyi rangig és számos jelentős beosztásig jutó Bardolff e tetteért megkapta a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjét.

²⁴ Moritz AUFFENBERG von Komarów: *Aus Österreich-Ungarns Teilnahme am Weltkrieg*. Ullstein, Wien, 1920. 160.

²⁵ Ma Lviv, Ukrajna.

²⁶ ARZ (1924): 24. „*Voll gespannte Geschütze steckten überschlagen im Schlamm, übermächtig aufgedunsene Pferdeleiber dazwischen eingezwängt, steife Pferdebeine ragten aus dem Schilf. Über den Bedienungsmännern hatte sich der Sumpf bereits geschlossen und man sah tote Hände, die*

Arz egyik első feladata elődjének és annak vezérkari főnökének végső búcsúztatása volt.²⁷ Miközben az altábornagy megkezdte a megtépázott divízió reorganizálását, a tannenbergi, majd mazuri-tavi győzelem ellenére Németország helyzete is igencsak ingataggyá vált a keleti fronton. Hindenburg győzelmei ellenére világossá vált, hogy a 8. német hadsereg egyedül képtelen megvédeni a keleti német határt, de az osztrák–magyar erők galíciai helyzete további német erősítést igényelt, mert a Monarchia erejét meghaladó módon sem tudta egyedül viselni az orosz offenzíva súlyát. A dualista állam 1914. augusztus 23-án, a keleti fronton offenzíváját az 1–4. hadsereg 1 125 000 katonájával indította el, és a szeptember 11-én elrendelt általános visszavonulásig, nem egészen három hét alatt mintegy 325 ezer embert, és több mint 200 ágyút veszített. A véres veszteség, valamint a hadifoglyok együttes száma alapján tehát nagyjából egy teljes hadsereg tűnt el a határcsaták borzalmai közepette, és ehhez járult még a szerbiai fronton elszenvedett szintén jelentős veszteség. A legsúlyosabb hatás azonban a pszichológiai tényezőben rejlett, mert a cári Oroszország hamar a Monarchia területére tudta átvinni a harcot, és Galícia keleti és középső részét meg is szállta.

A rawa-ruskai csata

Arz azonban szinte még el sem kezdhetette a divízió újraszervezését, amikor szeptember 5-én a VI. hadtest parancsnokának nevezték ki, miután elődjét Svetozar Borojević gyalogsági tábornokot a 3. hadsereg élére nevezték ki: a sorozatos kudarcok miatt a Kelet-Galíciában küzdő haderő addigi vezetőjét felmentették. A VI. (kassai) hadtest a 15-ösök mellett a 27. k. u. k. gyaloghadosztályt, valamint a 39. honvéd gyalogdivíziót tömörítette magába, így Arz gyakorlatilag még két divízió vezetését kapta feladatul; mindez jelentősen emelte a tábornok ázsíóját.

Arz kinevezése békeidőben szinte elképzelhetetlen lett volna.²⁸ A Monarchia békehadrendje 16 hadtestet foglalt magába, amelyek élén kivétel nélkül háromcsillagos tábornok állt. Bár Arz tehetségét senki sem vitatta el, önmagában az a tény, hogy altábornagyként egy egész hadtestet bízta rá, jelezni kezdte a Monarchia tábornoki körének erodálását. Ugyanakkor az is figyelemre méltó, hogy éppen Arz volt az első tábornok, aki két csillaggal hadtestet kapott, és 1914-ben rajta kívül mindössze két altábornagyot ért hasonló a megtsízteltetés.²⁹ E tábornokok azonban olyan hadtestek irányítását vették át, amelyeket már a háború folyamán

Baumwurzeln umklammerten, nach denen sie rettungssuchend gegriffen. Auch in den Feldern lagen zahlreiche Gefallene; es war ihnen nicht mehr gelungen, den schützenden Waldessaum zu erreichen; die Verwundeten aber hatten sich in den Wald verkrochen, um dort - zu sterben."

²⁷ Uo. „Die Leichen Wodnianskys und Christalniggs wurden geborgen; am offenen Grabe sprach ich das Abschiedswort."

²⁸ A német hadseregben jóval gyakrabban neveztek ki altábornagyot hadtest irányítására. Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs. Főszerkesztő: SZIJJ Jolán. Szerkesztő: RAVASZ István. Budapest, PETIT REAL Könyvkiadó, 2000. 265. (SZIJJ-RAVASZ)

²⁹ Karl Křiteket szeptember 2-án a XVII., Henrik Tschurtschenthalert december 3-án a XVIII. hadtest élére nevezték ki. BALLA: 201-202, 310-311.

hoztak létre, így ebben a tekintetben példa nélküli maradt Arz kinevezése, hiszen rajta kívül egyetlen altábornagy sem vezetett a békehadrendben szereplő hadtestet a háború folyamán.³⁰

Arz hadteste néhány nappal a komaróvi csata után ismét ütközetbe került, amikor a 4. hadsereg parancsot kapott arra, hogy dél felé fordulva nyújtson segítséget a bajba jutott 3. hadseregnek. Auffenberg hevesen vitatta a döntést, mert ezzel nem pusztán a már megvert orosz 5. hadsereg bekerítésének esélye veszett el, hanem veszélyes rés is keletkezett az 1. hadsereg és saját egysége között, és ez a helyzet immár a k. u. k. erőket fenyegette átkarolással. Arz felettese azonban Conrad direktíváit követve délre fordult, ahol hamarosan frontális ütközetbe bonyolódott az orosz 3. hadsereggel. A csata helyszíne Rawa-Ruska³¹ városa lett, ahol szinte egyenlő erők csaptak össze: mindkét oldal 9–9 divíziót tudott bevetni. Az elhúzódó ütközet – amelyet a szakirodalom a lembergi csata egyik részének tekint – egészen szeptember 9-ig tartott, és az oroszok győzelmével végződött. A kudarc legfőbb oka a csapatok kimerültségében keresendő, hisz a korábbi offenzívák egyszerűen felemésztették az emberi és anyagi erőforrásokat, amelyek pótlására ekkor még nem nyílt mód. Bár a 4. hadsereg vesztesen hagyta el a csatateret, szeptember 9-én Arz csapatai visszaszorították az előretörő orosz csapatokat, sőt egy időre az ellenség tüzéségét is elnémították.³² Rawa-Ruskánál Arz jól vizsgázott, mint hadtestparancsnok, ugyanakkor az ütközet kimenetelét megfordítani nem tudta, így bár taktikai sikert ért el az orosz IX. hadtesttel szemben, vesztes tábornokként hagyta el a harcmezőt, miután a 4. hadseregnek hátrálnia kellett.

Harcok a San folyó mentén

Miután az AOK 11-én elrendelte az általános visszavonulást a VI. hadtest katonái is gyors ütemben meneteltek nyugat felé. 12-én elérték a San folyót, de itt meg sem kísérelték egy újabb védelmi vonal kiépítését, hanem a természetes akadályon átkelve Galícia nyugati része felé haladtak. A fegyelmezett visszavonulás olyan gyors ütemben haladt, hogy 16-án pihenőt kellett elrendeljen az altábornagy.³³ Erre azért is volt mód, mert az orosz fél csak nehezen ocsúdott fel a heves határcsata után, így az üldözés során nem tudta komolyabb mértékben veszélyeztetni a k. u. k. haderőt. A pihenőnap estéjén tolmácsolta az AOK az OHL üzenetét: a német szövetséges vezérkar ebben a harcérinkezés további kerülését javasolta, egyben erősítést és ellentámadást helyezett kilátásba. Ekkorra világossá vált, hogy nyugaton nem lehet kivívni a győzelmet, viszont az osztrák–magyar haderő visszavonulá-

³⁰ Megjegyzendő, hogy a VII. hadtest élére kinevezett Fail-Griessler-, valamint a XI. hadtest élére helyezett Ljubičić altábornagyokat hadtestparancsnoki kinevezésükkel együtt gyalogsági tábornokká, ill. tábornaggyá léptették elő.

³¹ Ma: Rawa-Ruska, Ukrajna.

³² ÖUIK I. 292. „Das mittlere der drei Korps ging am Vormittag den anderen im Sturm voran, wurde aber von den Divisionen des FML Arz so nachdrücklich abgewiesen, daß sogar die russische Artillerie für einige Zeit verstummte.”

³³ ARZ (1924): 29. Ugyanezen a napon az oroszok körülférték Przemysł erődjét.

sa, és Galícia döntő részének feladása a sziléziai német területeket is közvetlen orosz invázióval fenyegette.

A rendkívül súlyos veszteségek, valamint a késő nyári offenzíva balsikere miatt Arz a háború után úgy vélte: szerencsésebb lett volna a defenzív stratégia követése, és a legcélszerűbb a San mentén felállított védelmi vonal megtartása lett volna. Ez természetesen Lemberg feladását és a szeptember folyamán végül így is elvesztett galíciai területek átengedését jelentette volna, a k. u. k. haderő azonban jobban megőrizhette volna harckészségét.

Conrad von Hötzendorf azonban tagadta e stratégia helyességét, és elsősorban a szövetségesi kötelezettség folytán így nyilatkozott: *„Mit is kellett volna tennem? Talán a Sannál várakoznom, amíg az orosz túlerő minden oldalról be nem kerít, és katasztrófába sodor? Vagy szálljam meg a Kárpátokat, és a hegy tetejéről nézzem, ahogy az oroszok tömegükkel lehengerlik Berlin? [...] A védekező stratégia az osztrák–magyar haderő bekerítéséhez vezetett volna, [...] egy nagy léptékű Ulmhoz, nekem azonban nem volt kedvem ahhoz, hogy Mack legyenek.”*³⁴

Miután a San vidékét elhagyta, a VI. hadtest új gyülekező helyéül a Biala nyugati partját jelölték ki. Ezt a vonalat szeptember 27-én érte el az egység. Eddigre az alakulat két és fél hét alatt közel 200 km-t vonult vissza, augusztus és szeptember első felében pedig hasonló távolságot tett meg a k. u. k. offenzívák során. Ezek az adatok hűen érzékeltetik, hogy a háború ezen szakasza klasszikus mozgó hadműveleteket hozott, és ekkor még nem a lövészárkok-harcászat jellemezte ezt a hadszínteret. Arz teljesítményével Auffenberg maradéktalanul elégedett volt, és a lembergi csatát követően *„állhatatos, győztes, és mindenhol tetterős”* hadvezetőként élte.³⁵

Szeptember végétől folyamatosan érkeztek a frontra a menetzászlóaljok, így a pihenő alatt tökéletes reorganizációra nyílt mód. A hátszár nem pusztán az emberállomány feltöltését-, hanem a fegyverzet utánpótlását biztosította. Így október elejére a galíciai erők létszáma 477 ezer puskára és 1578 lövegre rúgott, ráadásul a korábban a nyugati fronton sikerrel bevetett 30,5 cm-es mozsárágyúk is a keleti hadszíntérre érkeztek.³⁶

A központi hatalmak még szeptember 18-án megállapodtak, hogy a cári hadsereg Visztula mentén várható októberi offenzíváját ellentámadással zavarják meg,³⁷ így az erősítések megérkezteivel Conrad újra a támadás mellett döntött, és október

³⁴ REGELE (1955): 320-321. *„Ja, was hätte ich tun sollen? Etwa am San abwarten, bis die russische Übermacht mich von allen Seiten eingeschlossen und mir eine Katastrophe bereitet haben würde? Oder die Karpathen besetzen und Bergehöhen zusehen, wie die Russen ihre Massen nach Berlin wälzen? [...] Eine defensive Kriegführung der ö-u. Streitkräfte hätte zu deren Einkreisung geführt, [...] ein Ulm in großem Stile, ich hatte aber keine Lust, ein Mack zu sein.”* - 1805-ben Ulmnál Napóleon a Mack tábornok vezette osztrák sereg zömét sikerrel bekerítette, és ezzel megalapozta az austerlitz-i győzelmet.

³⁵ Oskar REGELE: *Gericht über Habsburgs Wehrmacht. Letzte Siege und Untergang unter dem Armee-Oberkommando Kaiser Karls I., Generaloberst Arz von Straussenburg.* Wien-München, 1968. 28. REGELE (1968): *„In der Lemberger Schlacht [war er] standhaft, siegreich und überall tatkräftig.”*

³⁶ Manfred RAUCHENSTEINER: *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Weltkrieg.* Styria Verlag, Graz-Wien-Köln, 1993. 166.

³⁷ KOCSIS: 71.

2-án ismét mozgásba lendült az egész front. A VI. hadtest új feladatául azt tűzték ki, hogy a szeptemberi visszavonulás során feladott területeket foglalja vissza, és keljen át ismét a San folyón. A visszavonulás idején tapasztalható rossz időjárás folytatódott, valamint már augusztus vége óta jelentős kolera-, tífusz-, és vérhasjárvány tizedelte a csapatokat.

E nehéz körülmények ellenére Arz hadteste egy hét múlva már újra a San partján harcolt, de nem sikerült átkelnie az esőzésektől megáradt folyón. Nemsokára a VI. hadtest újra védekezésre kényszerült. Az ekkori harcok során Arz – az általa először alkalmazott – pergőtűzzel próbálta megállítani az egyik gázlón átözönlő 14. orosz hadosztályt, de tíz perc után tüzésége lőszere elfogyott.³⁸

Égészen október 26-ig tomboltak a harcok a Sanon való átkeléséért, és ezek a küzdelmek ismét a dualista csapatok kudarcával végződtek. A csata abbahagyását végül a Visztula menti orosz győzelem kényszerítette ki: a varsói csatában a cári seregek súlyos vereséget mértek Hindenburgra, így a központi hatalmak ismét a visszavonulásra kényszerültek. Október egyetlen nagyobb fegyvertényét az jelentette, hogy Borojević 3. hadserege sikerrel mentette fel a szeptember eleje óta körülzárt Przemyślt.

Ekkorra – két hónapos frontszolgálat után – Arz elkeseredetten konstataulta, hogy az ellenség jelentős technikai és anyagi fölényben harcolhatott: elsősorban az orosz tüzéség lőszerellátása, a gyalogság gránátkészletei, valamint a cári légierő felszerelése múlta felül a Monarchia erejét.³⁹

Október végén Arz bizakodva nézett a jövő elébe: a törökök csatlakozása a központi hatalmakhoz, valamint a 2. hadsereg Stary Sambornál⁴⁰ aratott győzelme új reménnyel töltötte el a tábornokot. November 2-án azonban az AOK újra általános visszavonulást rendelt el, amelynek során Szilézia védelmére tömörítették a dualista állam haderejének zömét. Így ez a retirálás „nem kényszerített elvonulás volt, hanem célzott: a sereget kívánta kedvezőbb helyzetbe hozni, hogy vagy csapást mérjen a Visztulától délre hátráló ellenségre, vagy ha lehetséges erejét a Visztulától északra vesse be.”⁴¹ Az átcsoportosítás a német hadsereg októberi kudarcainak következménye volt, mégis az újabb hátrálás vereség ízét nem vehette el a racionális megfontolás.

A novemberi harcok

A nemrégiben még fényes győzelmet arató 2. hadsereget a szorongatott Krakó környéki erőkhöz vezényelték; itt vetették be az 1. és 4. hadsereget is, így Arzék

³⁸ ARZ (1924): 34. „Ich befehle konzentrische Übersichtung der feindlichen Stellung mit dem Feuer sämtlicher Geschütze aller Kaliber – doch kaum zehn Minuten währte dies – später Trommelfeuer genanntes Wirkungsschießen, da gellt lähmend die Meldung ins Ohr – Munitionsmangel!”

³⁹ ARZ (1924): 38. „Weit überlegen war der Gegner nicht nur an Artillerie, sondern auch an Kampfmitteln aller anderen Art. Reichlich mit Munition versehen, verfügte er aber über weiter tragende Geschütze, viele Minenwerfer und Massen von Handgranaten.”

⁴⁰ Ma Sztarij Szambir, Ukrajna.

⁴¹ ARZ (1924): 36. „Dieser Abmarsch war nicht als ein erzwungener Rückzug anzusehen, sondern bezweckte, die Armee in ein günstigeres Verhältnis zu bringen, um entweder gegen den südlich der Weichsel nachrückenden Feind einen Schlag zu führen oder, wenn möglich, das Gros nördlich der Weichsel zu verwenden.”

szintén Krakkó környékén harcoltak tovább. A Monarchia határainak védelmére jóval kevesebb erő maradt: a 3. hadsereg védelmezte a Kárpátok hágóit, az újonnan felállított 7. hadsereg pedig Bukovinában küzdött. Ez az új diszlokáció minden korábbinál egyértelműbben jelezte, hogy a Monarchia mennyire alárendelte saját érdekeit német szövetségese igényeinek. Porosz-Szilézia védelmét immár a Monarchia 26 gyalog- és 5 lovashadosztálya látta el, míg a dualista állam közvetlen védelmére mindössze 11 divízió maradt – nem számítva a przemysli katlanban küzdő csapatokat, de ők mozdulatlanságra kárhóztatva – az erőlekötésen kívül – nem avatkozhattak be érdemben a hadműveletekbe.⁴² A VI. hadtest feladata az volt, hogy Mackensen seregének déli szárnyát fedezze, míg az Łódź felé előretör.⁴³ A visszavonulás következményeként az ellenség 4-én ismét körülzárt Przemysl erődjét. Az átcsoportosítás során Arz súlyos bélfertőzést kapott,⁴⁴ de szerencséjére viszonylag hamar meggyógyult és a front térségét sem kellett elhagynia.

Arz november közepén csaknem jelentős győzelmet tudott aratni, miután 16-án támadást indított, és Iwanowice közelében szétverte az ellenséges erőket. Arz számára először nyílt meg a lehetősége egy nagy győzelem kivívásának, azonban a vállalkozást ismét balsiker követte: 18-án – a nehéztüzérség ismételt bevetése ellenére is – az oroszok megállították a dualista csapatokat. Mind az első, mind a negyedik hadsereg komoly krízisbe került, a harcok hevesességét jól mutatja, hogy az időlegesen a VI. hadtesthez vezényelt 81. dandár harcoló létszáma 760 főre csökkent.⁴⁵ A csata kilencedik napján masszív ellentámadásra került sor az orosz 9. hadsereg részéről, amelyet ugyan sikerrel hárított el az osztrák–magyar hadsereg, de a cári offenzíva lehetetlenné tette a további támadások folytatását, és Mackensen hadseregének támogatását. A novemberi harcok folyamán a legnagyobb gond abból adódott a központi hatalmak erői számára, hogy az egyelőre jó utánpótlással bíró orosz csapatok ereje szinte felfoghatatlan módon növekedett a fronton, és egyszerűen az a veszély fenyegetett, hogy az irtatlan tömeg legázolja a k. u. k. és német erőket.

A Monarchia csapatai olyan ütemben fogyatkoztak, hogy az AOK direktívákban fogalmaztak meg ajánlásokat a fronton lévő vezetők számára. A vezérkar a harctéri kudarcok fő okát az alsóbb parancsnokságok inkompetenciájában, különösen a hadosztályvezetők tevékenységében látta.⁴⁶

Míg Krakkó környékén tovább húzódtak a harcok, az orosz gőzhenger Borojević 3. hadseregét nekipréselte a Kárpátoknak, és egy majd 100 km-es hézag jött létre a 4. hadsereg jobbszárnya, valamint a 3. hadsereg balszárnya között. A hadi helyzet alakulása immár a Magyar Királyságot is közvetlenül orosz invázió veszélyeztette.

⁴² Max SCHWARTE (szerk.): *Der Weltkrieg um Ehre und Recht. Band V. Der österreichisch-ungarische Krieg.* Barth, Berlin, 1927. 46.

⁴³ ARZ (1924): 39.

⁴⁴ ARZ (1924): 38.

⁴⁵ ARZ (1924): 41.

⁴⁶ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv. Neue Feldakten 4. Armee 6. doboz Op. Nr. 1871. (ÖStA-KA NFA) A bécsi levéltári forrásokat az Osztrák-Magyar Akcióalapítvány Ernst Mach Ösztöndíja révén tanulmányozhattam.

Conrad ezért úgy döntött: felhagy a Krakkó körüli támadásokkal, és csapatokat küld a veszélyeztetett zóna védelmére. Az itt felszabaduló erőket menetből csatába küldve energikus ellentámadást várt el a vezérkarfőnök. A 4. hadsereg még életben lévő veteránjai kellemetlen *déjà vu*-vel szembesültek: csakúgy mint három hónappal a komaróvi győzelem után, ismét heves, sikeres ütközetet követően szinte azonnal egy újabb csatába küldték őket.⁴⁷ Az ekkor kibontakozó küzdelem a limanowa-łapanówi csataként vonult be a galíciái harcok történelmébe.

A limanowai csata

A limanowai csata december 4-én kezdődött,⁴⁸ amikor megindult az osztrák–magyar támadás. A hadművelet irányításával Roth altábornagyot bízták meg, akinek a rendelkezésére mintegy két hadtest erejű csoportosítást bíztak. Az erők magvát a k. u. k. 3., 8., és 13. gyaloghadosztály-, valamint Nagy Pál altábornagy 3 lovas divízió erejű egysége alkotta. Ebben a seregben szinte a birodalom minden részéből és nemzetiségéből volt alakulat Roth parancsnoksága alatt, aki későbbi visszaemlékezésében Grillparzer híres szentenciát alkalmazva ezt írta: „*táborunkban volt egész Ausztria.*”⁴⁹ A Monarchia-béli csapatok mellett fontos erősítést jelentett a tartalék német 47. hadosztály, valamint a Lengyel Légió.⁵⁰ Roth seregcsoportja azt a feladatot kapta, hogy Limanowa felé előretörve a Lososina patak völgyében haladva érje el Dobrocieszet, és vesse vissza az ellenséget a Dunajecig. Téli körülmények között nagyjából 50 km-es szakaszt kellett megtenni a haditerv célja szerint. A sikerre igen kedvezőtlen kilátások voltak, tekintve, hogy a csapatokat pihentetni kellett volna az őszi harcok után, és a veszteségek pótlása is csak részben volt lehetséges.

A támadás előtt két nappal végre egy jó hír érkezett a déli frontról: a k. u. k. erők elfoglalták Belgrádot. A 4. hadsereg parancsnoksága a morál javításának reményében meghagyta, hogy azonnal tájékoztassák a csapatokat a kedvező fejleményekről.⁵¹ Néhány nappal később, amikor a szerb ellentámadás nyomán elesett a balkáni főváros, már nem siettek ennyire a hír közlésével...

Roth kezdeti támadása – a meglepetés ereje segítségével, Łapanów térségében – áttörte a 3. orosz hadsereg vonalát: a cári hadvezetés egyáltalán nem számolt k. u. k. ellentámadás lehetőségével, sőt – a valós helyzethez képest egyáltalán nem elrugaskodott módon – úgy vélte, hogy küszöbön áll a dualista állam haderejének összeomlása. Hogy a katasztrófát elkerülje, a Sztavka a Kárpátokból azonnal átve-

⁴⁷ SCHWARTE: 48. „Wieder war es, wie im Herbst bei Komarow, die 4. Armee, die den Schauplatz schwerer erfolgreicher Kämpfe verlassen mußte, um von neuem in die Schlacht geworfen zu werden.”

⁴⁸ *Die Schlacht bei Limanowa-Łapanów.* Verlag von L. W. Seidel & Sohn, Wien, 1916. 4. (LIMANOWA).

⁴⁹ Josef Freiherr ROTH v. Limanowa: *Die Schlacht von Limanowa-Łapanów Dezember 1914.* Kinderfreund-Anstalt, Innsbruck, 1928. 15. „Bei Limanowa waren aber auch Truppen anderer Nationen unterstellt. In unserem Lager war wirklich ganz Österreich!”

⁵⁰ ROTH: 22.

⁵¹ ÖStA-KA NFA 4. Armee, 6. doboz, Nr. 4877.

zényelte a 8. hadsereg VIII. hadtestét. Bruszilov tábornok erői így átkarolással fenyegették Roth csapatainak jobbszárnyát.

A helyzet rövid időn belül kritikussá fordult az altábornagy számára. Ha seregének déli frontját az ellenség felgöngyöli, azonnal abba kell hagynia sikeres harcait Łapanów körül és meg kell kezdenie a visszavonulást. December 7-én a front ezen szektorában az orosz lovasság elsöpörte a védelem gerincét jelentő innen-onnan összekapart Landwehr alakulatokat, és elfoglalta Ószandecet is.⁵² Ennek a veszélynek az elhárítására Roth december 8-án megbízta Arzot, hogy vegye át a 47. német tartalék hadosztály irányítását, és „*akadályozza meg az ellenség előretörését Kanina felől Limanowa irányában, [...] és vesse vissza az ellenséget a Dunajecig.*”⁵³ Arz hamarosan az ütközet kulcsfigurájává lépett elő, mert tevékenységétől függött a teljes osztrák–magyar ellentámadás sikere, jóllehet addig az itteni hadműveletekben nem is vett részt. A német divízió mellett Arz rendelkezésére „*saját*”, 39. honvédhadosztálya állt. A VI. hadtest parancsnoka rövid idő alatt nem pusztán megállította Bruszilov támadását, hanem sikeres ellentámadást is végrehajtott. A 39-esek Hadfy Imre altábornagy vezetésével ellenállhatatlanul nyomultak előre; a csata leghevesebb szakaszára december 10–11. éjszakáján került sor. Ekkor került sor a magyar hadtörténelem egyik jelentős – és győzelemmel végződő – hősi helytállására, amit a magyar lovasság nyújtott – gyalogos közelharcban.

Emlékiratában Arz megörökítette a csatában résztvevő három huszárezred hősies küzdelmét, valamint, hogy a harcban a kézitusa során gyalogsági ásó és szurony hiányában puskatussal verték vissza az ellenséget; a későbbi vezérezeredes úgyszintén beszámolt Muhr Ottmár ezredes önfeláldozásáról és haláláról.⁵⁴ December 11-én került sor a legvéresebb harcokra, de ezen a napon megérkezett Szurmay Sándor altábornagy felmentő serege, amelynek magvát az a 70 000 fős honvédkontingens jelentette, amelyet Tisza István küldött extra erősítésként a frontra.⁵⁵ Szurmay kombinált honvéd hadosztálya és a 38. honvéd gyaloghadosztály elfoglalta Újszandecet.⁵⁶ A zömében magyar nemzetiségű katonák a háború után „*a limanowai győzelem apjaként*” éltették Arzot, akinek a nevéhez „*a győzedelmes csata dicsősége fűződik, és akire mi, hű ragaszkodású limanowai harcosok mindenkor büszkeséggel tekintünk fel.*”⁵⁷ A győzelemben fontos szerepet játszott, hogy Arz nem elégedett meg az orosz ellentámadás kivédésével, hanem merész

⁵² LIMANOWA: 16–17. Ma Stary Sącz, Lengyelország.

⁵³ ARZ (1924): 44. „*Ich war am Abende in Dobra eingetroffen, wo mir Feldmarschalleutnant Roth das Kommando über die südlich der 47. Reservedivision befindlichen Teile der Armeegruppe mit dem Auftrage übergab, ein Vordringen des Gegners von Kanina über Limanowa zu verhindern, mit den im Lososina-Tal und nördlich davon befindlichen Teilen in der Hauptrichtung Dobrosziesz anzugreifen und den Feind über Jakobkowice und den Dunajec zurückzuwerfen.*”

⁵⁴ ARZ (1924): 46. „*Die südliche Gruppe Herberstein wies am 10. die starken feindlichen Angriffe dank der bravourösen Haltung der Truppen, speziell der Husarenregimenter 9, 10 und 13, welche die heranstürmenden Russen mit den Kolben erschlugen, ab. Oberst Muhr mit seinen Helden fand hier den Tod.*”

⁵⁵ SZIJJ-RAVASZ: 426.

⁵⁶ Nowy Sącz, Lengyelország.

⁵⁷ PÉTERFALVI Dezső: *Limanova, magyar győzelem*. Pápai Nyomda, Budapest, 1932. 183.

módon, és erőlesen továbbvezette a hadműveletet,⁵⁸ így az 1914. évi harcok egyik leginnovatívabb tábornokának bizonyult.

Így bár később a gorlicei áttörésben, Breszt-Litovszk bevételeiben, valamint az 1916-os erdélyi harcokban is kulcsszerepet játszott, nem kis részben a limanowai csata során tanúsított energikus hadvezetés jutalmaként vehette át 1917 nyarán a Katonai Mária Terézia Rend Parancsnoki Keresztjét. Ahogy a méltatás fogalmazott, Arz „beavatkozásának volt köszönhető, hogy a Roth altábornagy-féle hadsereg-csoport elleni orosz szárnytámadást teljesen ki lehetett védeni, amely által érvényesült csak a 4. hadsereg tevékenysége.”⁵⁹ A győzelem mély benyomást gyakorolt az antant táborára is, a petrográdi francia nagykövet a Szilézia elleni támadás teljes megghiúsulásáról beszélt, míg Ruzszkij tábornok visszaemlékezésében kifejezte az orosz vezérkar megdöbbenését, mert a „pompás hadművelet” szertefoszlatta a Sztavka azon reményeit, amelyek a dualista haderő teljes megsemmisítésére vonatkoztak.⁶⁰

1914 apokaliptikus második féléve megrendítette, és át is alakította a békeidők dualista haderejét. A súlyos veszteségek szinte valamennyi fegyvernemet és alakulatot érintettek, és a hivatásos állomány, különösen a tiszt és altiszt réteg drámai csökkenése miatt egyre inkább milícia jellegű hadseregre emlékeztetett a k. u. k. haderő.⁶¹ A háború első hónapjai végzetes módon kimerítették a dualista állam haderejét. Augusztusban Galíciában 810 ezer fő volt a harcoló létszám, és november végéig három részletben 300 ezer főnyi utánpótlás érkezett; ennek ellenére decemberre a küzdő állomány 274 ezer emberre olvadt.⁶² Arz is drámai hangon emlékezett vissza később ezekre a hónapokra: „Nem lehetett kétséges, hogy az elmúlt háborús évek a hadsereg erejének hatalmas részét vitték el, és érzékeny módon a nép velejéig hatoltak. Pótolhatatlanok voltak azok a hatalmas veszteségek, amelyeket 1914 harcai okoztak, minthogy a hadsereg elvesztette aktív tisztjeinek és legénységének, valamint jól kiképzett tartalékosainak legnagyobb hányadát.”⁶³

⁵⁸ Uo.: 270–271.

⁵⁹ REGELE (1968): 32. „Seinem [Arz] Eingreifen war es zu verdanken, daß der gegen die Armeegruppe des Feldmarschalleutnants Roth gerichtete russische Flankenstoß voll aufgefangen werden konnte, wodurch der Gegenangriff der eigenen 4. Armee erst zu entscheidender Wirkung gelangte.”

⁶⁰ Uo.

⁶¹ ÖUIK II. 30. „Dieser Armee des Habsburgerreiches, damals wirklich fast zur Schlacke ausgebrannt und zu einem Milizheer geworden [...]” Hasonlóan vélekedett a későbbi porosz hadügyminiszter, Adolf Wild von Hohenborn tábornok is: „Keleten az osztrákok siralmas magatartása miatt átjáróházzá vált az egész front. Nem jobbak, mint egy milícia!” KOC SIS: 74.

⁶² JULIER Ferenc: 1914-1918. A világháború magyar szemmel. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933. 75.

⁶³ ARZ (1924): 141. „Darüber aber bestand kein Zweifel, daß die vergangenen Kriegsjahre der Armee einen gewaltigen Teil ihrer Kraft genommen und am Marke des Volkes empfindlich gezehrt hatten. Unersetzbar waren die enormen Verluste in den Kämpfen des Jahres 1914, die die Armee um den größten Teil der aktiven Offizieren und Mannschaft und der gut ausgebildeten Reservisten gebracht hatten.

Összegzés

Arthur Arz von Straussenburg altábornagy a Monarchia más hadvezetőihez hasonlóan komoly kudarckokat könyvelhetett el a háború első hónapjai alatt. Első ütközte során, Rawa-Ruskánál derekasan helytállt az orosz erők ellen, a 4. hadsereg visszavonulása miatt mégis vesztesként hagyta el a harcmezőt. A szeptember 11-én elrendelt visszavonulás végrehajtása után, Arz eredményesen tört előre a San folyóig, ahol azonban az októberi harcok alatt nem sikerült győzelmet kicsikarnia. A novemberi átcsoportosítás után az altábornagy sikeresen vett részt a Visztula menti harcokban, de ekkor sem tudott nagyobb eredményt felmutatni, jöllehet jelentős támogatást nyújtott Mackensen csapatainak. E három balsikerű hónap után azonban decemberben oroszlánrészt vállalt a limanowai győzelemben. Bár utóbbi csatában eredménnyel vetették vissza a Magyarországot közvetlen invázióval fenyegető orosz erőket, a csata később pusztán a kárpáti téli csata borzalmas előjátékának bizonyult.

Azáltal, hogy e kritikus időszakban döntő vereséget nem szenvedett, és rátermett harctéri parancsnoknak bizonyult, Arz megalapozta későbbi sikereit, amelyek megteremtették annak lehetőségét, hogy 1917 elején Conrad von Hötzendorf utódja legyen a vezérkarfőnöki székben, és vezérezredesi rangban a Monarchia egyik legbefolyásosabb tábornokaként fejezze be a háborút. Ugyanakkor 1914 balsikerei a következő három évben elkerülték a generálist, és a győztes hadjáratok után először csak 1918 júniusában kellett olyan kudarcot elkönyvelnie, amely még hadtestparancsnok korában érte. A piavei katasztrófa utáni drámai hónapok eseménysorozata az első háborús hónapok vesszőfutásának ijesztő reminiscenciájává változott, így az 1914. évi harcok a Monarchia végső vereségének, sőt felbomlásának rémisztő előhírnökévé váltak.